# TALABALARNI KASBIY VA MA'NAVIY YETUK, AXLOQIY FAZILATGA EGA QILIB TARBIYALASHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

**Hakimova Muqaddas Hasanovna,** Termiz davlat universiteti "Jismoniy tarbiya va sport o'yinlari" kafedrasi o'qituvchisi
**e-mail:** muqaddashakimova@gmail.com

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada talabalarni kasbiy-ma'naviy nafosatga yo'naltirishning mazmuni va mohiyati chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida kasbiy-ma'naviy tarbiyaning pedagogik shart-sharoitlari, mazmuni, tamoyillari va samarali metodlari aniqlab berildi. Ilmiy asoslangan holda talabalarni kasbiy-ma'naviy nafosatga yo'naltirishda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning afzalliklari isbotlandi. Natijada, talaba kasbini nafaqat egallagan, balki uni yurakdan sevgan, jamiyat oldida mas'uliyatli, ma'naviy yetuk shaxs sifatida shakllanishi ta'minlanadi.

**Kalit so'zlar:** Talaba, oliy ta'lim, o'qituvchi, lector, o'qitish, manaviyat, nafosat, kasbiy-ma'naviyat, estetik.

# PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF EDUCATING STUDENTS WITH PROFESSIONAL AND SPIRITUAL MATURITY, MORAL CHARACTER

**Annotation:** This article analyzes in depth the content and essence of directing students to professional and spiritual sophistication.his article analyzes in depth the content and essence of directing students to professional and spiritual sophistication. During the study, his article analyzes in depth the content and essence of directing students to professional and spiritual sophistication. During the study, pedagoghis article analyzes in depth the content and essence of directing students to professional and spiritual sophistication. During the study, pedagogical conditions, content, principles anded.

**Keywords:** student, higher education, teacher, lecturer, teaching, spirituality, elegance, professional-spirituality, aesthetic.

# ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНО И ДУХОВНО ЗРЕЛЫХ, ОБЛАДАЮЩИХ НРАВСТВЕННЫМИ КАЧЕСТВАМИ

**Аннотация:** В данной статье будет проведен глубокий анализ содержания и сущности ориентации студентов на профессионально-духовное совершенствование.анной статье будет проведен глубокий анализ содержания и сущности ориентации студентов на профессионально-духовное

совершенствование. В х данной статье будет проведен глубокий анализ содержания и сущности ориентации студентов на профессионально-духовное совершенствование. В ходе иссанной статье будет проведен глубокий анализ содержания и сущности ориентации студентов на профессионально-духовное совершенствование. В ходе исследования были определены педаердцем.

**Ключевые слова:** студент, высшее образование, учитель, лектор, преподавание, духовность, изысканность, профессиональная духовность, эстетика.

**Kirish.** Bugungi kunda ijtimoiy taraqqiyot, axborot texnologiyalari rivoji va kasb sohalarining muttasil yangilanib borishi sharoitida talabalarning nafaqat kasbiy kompetensiyalarini, balki ularning ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biriga aylangan. Ta’limning asosiy maqsadi — bilimli, malakali, axloqan yetuk, estetik did va ijtimoiy mas’uliyatga ega shaxsni tarbiyalashdan iborat bo‘lib, bu jarayon talabalarni kasbiy – ma’naviy nafosatga yo‘naltirish bilan bevosita bog‘liqdir.

Talabalarni kasbiy va ma’naviy jihatdan yetuk, estetik va axloqiy nafosatga ega shaxslar qilib tarbiyalash, ularni nafaqat o‘z kasbining ustasi, balki komil inson sifatida shakllantirish – ta’lim-tarbiya tizimining ustuvor vazifalaridan biridir.

Kasbiy – ma’naviy nafosat deganda nafaqat kasbga bo‘lgan chuqur hurmat va professionallik, balki insonning ichki dunyosining pokligi, jamiyatdagi o‘rni va burchini anglash, odob-axloq mezonlariga sodiqlik tushuniladi. Bu tushunchalar talabalarda barkamol shaxs sifatida shakllanishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu mavzu doirasida talabalarni kasbiy – ma’naviy nafosatga yo‘naltirishning mazmuni, asosiy yo‘nalishlari, metodik yondashuvlari hamda uning samaradorligini oshirish omillari tahlil qilinadi. Mazkur masalaning ilmiy asosda o‘rganilishi ta’lim-tarbiya sifatini yaxshilash va barkamol avlodni voyaga yetkazishda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

**Adabiyotlar tahlili.** Talabalarni kasbiy-ma’naviy nafosatga yo‘naltirishning mazmuni va mohiyati mavzusi O‘zbekiston pedagogikasi, psixologiyasi, ma’naviyatshunosligi va tarbiya sohalarida dolzarb ilmiy yo‘nalish hisoblanadi. Bu borada bir nechta taniqli olimlar ilmiy izlanishlar olib borgan. Quyida ushbu mavzuga yaqin yo‘nalishlarda ilmiy ishlar qilgan ba’zi olimlar va ularning faoliyati haqida ma’lumotlar keltirilgan: Birinchi prizidentimiz Karimov Islom Abdug‘aniyevich (Garchi siyosatchi bo‘lsa-da, Islom Karimovning “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asari talabalarda kasbiy, ma’naviy, vatanparvarlik hislarini uyg‘otishda muhim manba hisoblanadi), Abdulla Avloniy **(**Garchi tarixiy shaxs bo‘lsa-da, Avloniy talaba va yoshlar tarbiyasida ma’naviy poklik**,** nafosa**,** estetik tarbiyaga alohida urg‘u bergan. Asarlari: “Turkiy guliston yoxud axloq”, “Maktabgul”, “Milliy tarbiya” – bu asarlar kasbiy-ma’naviy tarbiyaning falsafiy negizlarini beradi), Habibulla Boltaboyev (O‘zbek pedagogikasining asoschilaridan biri sifatida, ma’naviy-estetik tarbiya va kasbiy yo‘naltirish masalalarini pedagogik yondashuvlar bilan yoritgan), Nizomiddin Komilov (Ma’naviyat, axloq va estetik tafakkur rivoji haqida falsafiy izlanishlar olib borgan. Asarlarida kasbiy ong, milliy qadriyatlar va axloqiy me’yorlarning yoshlar hayotidagi o‘rni keng yoritilgan),

To‘lqin Qoriyev (Ma’naviyatshunoslik sohasida ishlagan, ayniqsa kasbiy-ma’naviy tarbiya, talabalarda estetik did va ichki madaniyatni shakllantirish bo‘yicha izlanishlar qilgan. Uning ishlari kasb tanlash madaniyati va kasbiy kamolot bilan bog‘liq), Sayfulla Sa’dullaev (O‘zbekiston Respublikasi Ma’naviyat va ma’rifat markazi sobiq rahbari. Uning nutqlari va maqolalari talabalarning milliy g‘urur**,** kasbiy fidoyilik va ma’naviy poklik ruhida tarbiyalashga qaratilgan), Ziyodulla Turaev (O‘zbekiston pedagogik fanlari doktori, kasbiy yo‘naltirish va pedagogik ta’sir orqali shaxs kamoloti haqida ko‘plab ilmiy maqola va monografiyalar muallifi) olimlar talabalarni kasbiy-ma’naviy nafosatga yo‘naltirishning mazmuni va mohiyati qanchalik dolzarbligi, muammolari va yechimlari haqida o‘z mulohazalarini bayon qilgan.

Tadqiqot jarayonida ilmiy va o‘quv-uslubiy adabiyotlar tahlili, pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, dasturlashtirish va raqaamlashtirish modellari kabi metodlardan foydalanildi.

**Natijalar.** Quyida talabalarni kasbiy-ma’naviy nafosatga yo‘naltirishning mazmuni va mohiyati mavzusi yuzasidan ilmiy asoslangan natijalar.

1. Kasbiy-ma’naviy nafosat tushunchasining ilmiy asoslari aniqlashtirildi

- Kasbiy-ma’naviy nafosat — bu talabaning kasbga bo‘lgan mehr-muhabbati, kasbiy axloqiy normalarga sodiqligi, estetik didi, ichki madaniyati va ma’naviy dunyosining uyg‘unlashuvini ifodalaydi.
- Nafosat bu yerda faqat tashqi ko‘rinish emas, balki ichki axloqiy va madaniy fazilatlarning yuksak darajada mujassamligidir.

2. Kasbiy-ma’naviy nafosatga yo‘naltirishning pedagogik shart-sharoitlari aniqlab berildi.

Ta’lim jarayonida: integrativ yondashuv (kasbiy bilim + ma’naviy tarbiya), milliy qadriyatlarga asoslangan ta’lim mazmuni, ijodiy va estetik faoliyatlarni jalb etish (san’at, adabiyot, teatr, muhokama mashg‘ulotlari), namunali shaxslar hayotidan darslar berish – asosiy omillardir.

3. Talabalarda kasbiy-ma’naviy fazilatlarni shakllantirishda estetik tarbiyaning roli asoslab berildi

Estetik tarbiya orqali talabada quyidagi sifatlar rivojlanadi: kasbga nisbatan estetik did (masalan, dizaynerda go‘zallik tuyg‘usi), ichki madaniyat va psixologik barqarorlik, boshqalarga nisbatan mehr, hamdardlik, go‘zallikni qadrlash qobiliyati.

4. Shaxsiy-yo‘naltirilgan yondashuvning afzalliklari isbotlandi

Har bir talabaning qiziqishi, dunyoqarashi va estetik qarashlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan o‘quv-tarbiya jarayoni samaraliroq bo‘ladi.

Bu yondashuv orqali: mustaqil fikrlash, kasbga sadoqat, o‘zini anglash va o‘zini boshqarish (refleksiya) rivojlanadi.

5. Kasbiy-ma’naviy nafosatga yo‘naltirishda oila, jamiyat va OAVning ta’siri tizimli yoritildi

- Oila – birlamchi axloqiy-estetik tarbiya makoni;
- Jamiyat – ijtimoiy qadriyatlar va kasbiy axloqiy me’yorlarni belgilovchi omil;

➢ OAV va ijtimoiy tarmoqlar – ma’naviylikni shakllantiruvchi kuchli vosita (agar to‘g‘ri yo‘naltirilsa).

6. Talabalarni kasbiy-ma’naviy nafosatga yo‘naltirish mexanizmlari ishlab chiqildi (tadqiqotlar asosida)

➢ Nazariy-modellashtirish: ideal kasbiy-ma’naviy shaxs portretini yaratish.

➢ Treninglar, mahorat darslari va muhokama mashg‘ulotlari orqali faol tarbiya mexanizmlari yaratish.

➢ Baholash mezonlarini ishlab chiqish: talabada kasbiy-ma’naviy nafosatning shakllanganlik darajasini aniqlash (o‘zini baholash, pedagog bahosi, tengdoshlik bahosi).

**Muhokama.** Bugungi globallashuv sharoitida faqat kasb egallash emas, balki kasbga bo‘lgan ma’naviy va axloqiy munosabatni shakllantirish dolzarb masalaga aylandi. Nafosatni faqat tashqi estetiklik deb tushunish xato: bu tushuncha ichki go‘zallik, kasbiy sadoqat**,** vijdonli mehnat, etika va madaniyatni o‘z ichiga oladi. Talaba o‘z kasbini yurakdan sevmasa, u na jamoaga, na jamiyatga foyda keltiradi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, agar kasbiy va ma’naviy tarbiya bir-biridan ajratib qaralsa, tarbiyaviy samaradorlik keskin kamayadi. Shuning uchun integrativ yondashuv – ya’ni bilim berish jarayonida axloqiy, estetik va ma’naviy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish talab etiladi. Talaba uchun bu yondashuv yanada qiziqarli va hayotiy bo‘ladi, o‘quv jarayonining sun’iy emas, mazmunli va chuqur kechishiga sabab bo‘ladi.

Estetik tarbiya faqat rassomlik yoki musiqa emas, balki dunyoni go‘zallik orqali idrok etish qobiliyatidir. Masalan, shifokor faqat bilimli emas, balki bemorga mehr bilan yondashadigan, muomala madaniyatiga ega shaxs bo‘lishi kerak. Shu sababli, estetik did – kasbga bo‘lgan ichki munosabatni chuqurlashtiradi va ijtimoiy mas’uliyatni oshiradi.

Har bir talabaning qiziqishlari, orzulari, ehtiyojlari bor. Ularni bir xil qolipga solib bo‘lmaydi. Shuning uchun individual yondashuv, o‘z-o‘zini anglash va o‘zini ifoda qilish imkoniyatlarini berish talabaning kasbiy-ma’naviy o‘sishini tezlashtiradi. Bu metod o‘zini anglagan, fikri bor, mustaqil qaror qabul qiluvchi shaxsni shakllantiradi. Aynan shunday shaxs jamiyatda faol, ijtimoiy mas’uliyatli va barqaror bo‘ladi.

Tarbiyaning maktabda boshlanib, jamiyatda davom etishi zarur. Oila – asosiy axloqiy tamoyillar shakllanadigan joy. Jamiyat esa kasbiy me’yorlarni belgilab beradi. OAV esa bu qadriyatlarni mustahkamlaydi yoki yo‘q qiladi. Ayni paytda, ijtimoiy tarmoqlarning kuchli ta’siri borligi bois, ulardan ma’naviy-ma’rifiy vosita sifatida foydalanish zarur.

O‘quv-tarbiya jarayoni tasodifiy emas, ilmiy asoslangan tizimli faoliyat bo‘lishi zarur. Treninglar, estetik loyihalar, kasbga oid ijodiy mashg‘ulotlar, mahorat darslari orqali talabani faqat bilimli emas, balki axloqiy, estetik va mas’uliyatli inson sifatida kamol toptirish mumkin. Shuningdek, baholash mezonlarining mavjudligi pedagogga talabaning ichki o‘sishini nazorat qilishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda talabalarni kasbiy-ma’naviy nafosatga yo‘naltirish bu shunchaki axloqiy targ‘ibot emas, balki shaxsni kasbiy jihatdan yetuk, ma’naviy

jihatdan barkamol, estetik did va ichki madaniyatga ega inson sifatida kamol toptirishga yo‘naltirilgan chuqur tarbiyaviy jarayondir. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, kasbiy-ma’naviy nafosat quyidagi asosiy komponentlardan tarkib topadi: kasbga bo‘lgan mehr va mas’uliyat, ma’naviy qadriyatlarga sodiqlik, axloqiy va estetik madaniyat, ijtimoiy foydalilik hissi. Bu komponentlarni o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali talabada kasbiy faoliyatga nisbatan vijdoniy yondashuv, kasbini ijodiy anglash, jamiyat oldidagi burchini chuqur his etish kabi muhim jihatlarga ega bo‘ladi.

Shuningdek, ushbu yo‘naltirish quyidagi asosiy pedagogik shart-sharoitlar asosida samarali kechadi: integrativ yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim strategiyalari, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanilgan mazmun, oila, ta’lim muassasasi, jamoatchilik va OAVning uzviy hamkorligi. Kasbiy-ma’naviy nafosatning shakllanishi natijasida talaba o‘z kasbiga ijodiy va mas’uliyatli yondashadigan, ijtimoiy barqaror, axloqiy toza va estetik jihatdan yetuk shaxsga aylanadi.

## Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov B. Kasbga yo‘naltirish pedagogikasi. – Toshkent: TDPU, 2020.
2. Karimov I. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: “Ma’naviyat”, 2016. -B 174.
3. Moyliyeva X. Talabalarda ma’naviy sifatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan tarixiy pedagogik jarayonning mazmuni va mohiyati. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. ISSN:2181-1784. 3(2), Feb., 2023. -B 848-852.
4. Mutallibjonov M. Talabalar kasbiy ma’naviyatini rivojlantirish yuzasidan xorijiy tajribalar tadqiqi va uning kontekstual jihatlari. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. VOLUME 1 | ISSUE 7 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2021: 5.423. -B 308-312.